

Dygo, Marian

"Uzbrojenie wojsk krzyżackich w Prusach w XIV w. i na początku XV w.",
Andrzej Nowakowski, Łódź 1980 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 72/1, 173-174

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Jerzy Walachowicz, *Geneza i ustroj polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku*, PTPN Wydział Historii i Nauk Społecznych, „Prace Komisji Historycznej” t. XXXI, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Poznań 1980, s. 187.

Praca obejmuje okres askański w dziejach Nowej Marchii, od połowy XIII w. (kształtowanie się Nowej Marchii) do r. 1319 (śmierć margrabiego Waldemara). Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia.

Autor dokładnie przedstawił okoliczności opanowania przez Brandenburgię terenu przyszłej Nowej Marchii, związane z rozwojem latyfundiów obcych feudałów duchownych i świeckich w dolnym pasie Warty i Noteci, będących z kolei wynikiem polityki skłóconych książąt wielkopolskich, zachodniopomorskich i śląskich usiłujących z pomocą napływowych (głównie niemieckich) elementów zaktywizować gospodarczo tereny sporne i zabezpieczyć je politycznie. Spory terytorialno-polityczne umożliwiły też Askańczykom przekroczenie Odry w połowie XIII w.

Znaczna część książki poświęcona została integracji ustrojowej nowej prowincji brandenburskiej i związanej z tym likwidacji polskich rozwiązań ustrojowo-prawnych. Integracja dokonywała się za pomocą wielu czynników: umocnienia militarnego terenu (budowa nowych grodów i zakładanie miast; ponad 40% miast powstało na „surowym korzeniu”), zakładania kompleksów dóbr marchijskich (m.in. będących oparciem dla urzędników terytorialnych), wykształcenia ośrodka prawa niemieckiego dla miast (w Myśliborzu), zespolenia organizacji kościelnej, podziału Marchii na pięć landwójtostw, umiejętnej polityki dynastycznej, zasady współrzędów dwóch linii dynastii (w latach 1266/1267—1309), odpowiedniego aparatu dynastycznego. Na czele tego ostatniego stali margrabiowie sprawujący władzę podróżując po kraju. Otaczali ich doradcy, wasale, urzędnicy nadworni, przedstawiciele licznych rodów rycerskich. Jedno z wybitniejszych miejsc w elicie władzy zajmowali landwójtowie, rekrutujący się z grona rycerzy, posiadający szerokie uprawnienia w zakresie sądownictwa, władzy porządkowej i wojσκowej.

Końcowa partia książki poświęcona została opisowi czynników dezintegracyjnych w Nowej Marchii, występującym od końca XIII w. i związanych ze wzrostem roli stanów (dzięki rozwojowi własności ziemskiej, immunitetom itd.) oraz osłabieniem dynastii.

Prezentowana książka będzie niewątpliwie dobrą podstawą do dalszych badań nad Nową Marchią, zwłaszcza koniecznych w zakresie aspektów społeczno-ekonomicznych ekspansji brandenburskiej (sygnalizowanych w książce) związanych m.in. z problemem rycerstwa marchijskiego.

M.D.

Andrzej Nowakowski, *Uzbrojenie wojsk krzyżackich w Prusach w XIV w. i na początku XV w.*, „Acta Archeologica Lodziensia” nr 29, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Łódź 1980, s. 159.

Jest swoistym paradoksem, że mimo ciągłego podkreślania militarnej i agresywnej funkcji państwa krzyżackiego, dysponujemy niedostateczną wiedzą na temat krzyżackiej wojskowości. Szczególnie niedostatek badań był widoczny w zakresie uzbrojenia wojsk krzyżackich. Praca Andrzeja Nowakowskiego jest przedsięwzięciem pionierskim, tak ze względu na jej zakres chronologiczny i rzeczowy, jak i zasób wykorzystanych źródeł.

Praca obejmuje okres od początku XIV w. do około 1410 r. Autor przedstawił wszystkie występujące w źródłach rodzaje broni i typy uzbrojenia (oprócz artylerii i floty) używane we wszystkich oddziałach zbrojnych pozostających w dyspozycji Zakonu Krzyżackiego (zakonnicy-rycerze, członkowie załóg zamków, rycerstwo niemieckie, pruskie i polskie zobowiązane do służby wojskowej, ludność miejska i wiejska powoływana pod broń) za wyjątkiem zaciężnych i gości. Mamy więc omówione uzbrojenie ochronne wojsk krzyżackich (hełmy, zbroje, tarcze), oraz uzbrojenie zaczepne (miecze i inne rodzaje broni białej, broń drzewcową, broń strzelecką, końskie zbroje, rzędy i oporządzenie jeździeckie, a nawet pasy rycerskie).

Autor wykorzystał wszystkie dostępne kategorie źródeł, tj. zabytki uzbrojenia (bardzo nieliczne), przekazy pisane (głównie księgi rachunkowe, spisy wydatków, lustracje zbrojowni itp.) źródła ikonograficzne (zabytki malarstwa ściennego, rzeźba, pieczęcie, monety itp.).

Interpretacja informacji źródłowych pozwoliła autorowi odpowiedzieć na dwa podstawowe pytania: 1. czy okcydentalizm jest cechą uzbrojenia wojsk krzyżackich? 2. Czy można mówić o wyższości uzbrojenia wojsk krzyżackich w stosunku do poziomu uzbrojenia wojsk państw ościennych?

A. Nowakowski daje na obydwie pytania odpowiedź przeczącą. Przede wszystkim fazy w rozwoju uzbrojenia w Prusach nie wykazywały różnic w porównaniu z tym, co miało miejsce w Europie Zachodniej i Środkowej. Arsenale wyróżniały się przy tym różnorodnością typów uzbrojenia (o żadnej unifikacji nie można mówić), z których część wychodziła już z użycia w armiach Europy Zachodniej, część reprezentowała formy nowoczesne, część wreszcie — formy specyficzne, nie występujące w armiach Zachodniej Europy (a niekiedy również w Polsce), powstałe w kręgu bałtyckim i słowiańszczyzny wschodniej (niektóre typy hełmów, tarcz, broni drzewcowej). Na różnorodność typów uzbrojenia wpływ miały również źródła zaopatrzenia: oprócz produkcji własnej (koncentrującej się głównie w dużych miastach), import broni z północnych Włoch (hełmy), południowych Niemiec (miecze), Rusi i Węgier (łuki), Skandynawii (kuszki) itd.

Nie można wtłoczyć uzbrojenia krzyżackiego w sztywne ramy okcydentalizmu i wyższości. Można jednak wykazać zdolność Krzyżaków do wykorzystywania różnych rozwiązań przydatnych w warunkach wschodnioeuropejskiego teatru działań wojennych. Te same cechy są ostatnio odkrywane w zakresie sposobów prowadzenia działań wojennych przez wojska krzyżackie.

Książka została zaopatrzona w liczne ilustracje oraz streszczenie w języku angielskim (dlaczego nie w niemieckim?). Niski nakład (600 egz.) został wyczerpany bezpośrednio po ukazaniu się książki.

M.D.

o. Kazimierz Szafranec, *Z dziejów Jasnej Góry. Próba wyjaśnienia genezy klasztoru i sanktuarium w świetle analizy źródeł historycznych*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1980, s. 172 + 70 ilustracji poza tekstem.

Zbliżająca się rocznica fundacji klasztoru jasnogórskiego przyczynia się do wzmożonej aktywności badawczej. Książka o. Kazimierza Szafranca zasłużonego badacza Jasnej Góry mieści się w tym okolicznościowym nurcie. Jej wartość polega przed wszystkim na wprowadzeniu bogatego materiału źródłowego, przede wszystkim archiwaliów klasztornych, których bogactwa autor zdaje się niedoceniać.